

Feiten en Cijfers
van de Nederlandse Agrosector
2006/2007

Inleiding

Wie aan Nederland denkt, denkt vaak ook aan bloembollen, kaas en eieren. En inderdaad, de agrosector is één van de belangrijkste pijlers van de Nederlandse economie. Bloemen, vlees en vleesproducten, groenten en fruit, bier, kaas en andere zuivelproducten, chocolade, zetmeelderivaten en zaden zijn producten die in grote hoeveelheden in Nederland worden geproduceerd en (internationaal) worden verhandeld. Voor het overheidsbeleid voor deze belangrijke sector is het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) primair verantwoordelijk. Het ministerie heeft te maken met ingrijpende maatschappelijke veranderingen, zoals de toegenomen aandacht voor voedsel en voedselveiligheid, dierenwelzijn, het gebruik van de groene ruimte en de gewijzigde opvattingen over de rol en betekenis van de landbouw in de samenleving. Binnen het ministerie is de directie Industrie en Handel de gesprekspartner van de agribusiness, de agrarische handels- en dienstensectoren, de toeleveringssector en de non-food agro-industrie. Met het oog op de gewenste bijdrage van de agrosector aan de Nederlandse economie en werkgelegenheid richt de directie zich op het bevorderen van een duurzame, vitale en internationaal concurrerende agribusiness.

In deze brochure wordt inzicht gegeven in de feitelijke ontwikkelingen van de Nederlandse agrosector.

De gegevens zijn verzameld door het LEI, onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (Wageningen UR). Er is gebruik gemaakt van het meest recente cijfermateriaal dat op het moment van afsluiting van het manuscript beschikbaar was. Door de grote verscheidenheid aan gebruikte bronnen was niet al het cijfermateriaal gelijktijdig beschikbaar. Hierdoor kunnen de jaartallen in de tekst en in de tabellen enigszins uiteenlopen. Doordat de diverse bronnen soms verschillende definities gebruiken geven de cijfers in enkele gevallen (kleine) verschillen te zien. We vragen hiervoor uw begrip.

Hoofdstuk 1 geeft een beeld van Nederland en zijn bevolking, alsmede de bestuurlijke kant van het geheel. Het hoofdstuk sluit af met een korte beschouwing over de economie.

Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de handelsstromen van en naar Nederland; van de producten die worden geëxporteerd en geïmporteerd en van de belangrijkste handelspartners. Op 1 januari 2007 zijn Roemenië en Bulgarije toegetreden tot de

Europese Unie. De statistieken in deze brochure gaan nog uit van een Europese Unie van 25 lidstaten.

Hoofdstuk 3 schetst een beeld van de ontwikkelingen in het agrocomplex. De primaire landbouw in Nederland, de visserij, de voedings- en genotmiddelenindustrie, de detailhandel, de groothandel en agrologistiek komen hier aan bod.

Hoofdstuk 4 geeft inzicht in de structuur van het onderzoek en het onderwijs met betrekking tot de agrofoodketen.

Hoofdstuk 5 behandelt in kort bestek het overheidsbeleid voor de agrosector.

Hoofdstuk 6 tenslotte geeft een overzicht van enkele andere interessante feiten over Nederland.

Drs R.P.J. Bol

Directeur Industrie en Handel

Inhoud

1	Nederland	7
	<i>Land en bevolking</i>	7
	<i>Politiek en bestuur</i>	8
	<i>Economie</i>	9
	<i>Betekenis van de agrosector</i>	10
2	Agrarische handel	13
	<i>Ontwikkeling</i>	13
	<i>Samenstelling</i>	16
	<i>Handelspartners</i>	16
3	Ontwikkelingen in de agrosector	21
	<i>Ontwikkelingen land- en tuinbouwbedrijven</i>	21
	<i>Visserij</i>	26
	<i>Voedings- en genotmiddelenindustrie</i>	28
	<i>Groothandel en agrologistiek</i>	31
	<i>Detailhandel en horeca (foodservice)</i>	33
4	Onderzoek en onderwijs	37
5	Overheidsbeleid	41
	<i>Overheidsbeleid</i>	41
6	Meer interessante feiten over Nederland	45
	Bijlage: websites	46
	Colofon	48

1 Nederland

Land en bevolking

Nederland behoort met een oppervlakte van circa 41.525 km² tot de kleinere landen van de Europese Unie. Circa 55% van de oppervlakte heeft een landbouwbestemming en ruim 8% van de oppervlakte is bebost. Op 1 januari 2006 had Nederland ruim 16,3 miljoen inwoners. Een kwart van de totale bevolking is jonger dan 20 jaar. De levensverwachting bij geboorte is voor mannen 76,9 jaar en voor vrouwen 81,4 jaar. De bevolkingsdichtheid, ofwel het aantal inwoners per km² land, bedraagt 483. Daarmee behoort Nederland tot de dichtstbevolkte landen ter wereld. Nederland telt 7,1 miljoen huishoudens, waarvan 2,4 miljoen eenpersoonshuishoudens. Van de totale bevolking woont circa 19% in zeer sterk stedelijke gebieden en bijna 23% in sterk stedelijke gebieden. Ruim een vijfde woont in niet stedelijke gebieden. De hoofdstad van Nederland is Amsterdam met 743.000 inwoners. Rotterdam en Den Haag zijn de op een en twee na grootste steden met respectievelijk 596.000 en 472.000 inwoners. Nederland heeft een multiculturele samenleving. Van de totale bevolking is 3,1 miljoen allochtoon, waarvan 1,7 miljoen niet-westers. Surinamers/Antillianen en Arubanen vormen de grootste groep niet-westerse allochtonen, gevolgd door Turken en Marokkanen. In Nederland is veel druk op de beschikbare ruimte in het landelijk gebied. Een evenwichtige afweging tussen de verschillende functies van het landelijk gebied - zoals landbouw, natuur, bos, bedrijventerreinen, kantoren, wonen, vervoer - is dan ook een politieke opgave.

Politiek en bestuur

Nederland is een constitutionele monarchie. Het staatshoofd is H.M. Koningin Beatrix. Als regeringsvorm heeft Nederland een parlementaire democratie. Het parlement bestaat uit twee kamers: de 150 leden van de Tweede Kamer worden gekozen bij algemeen kiesrecht, de 75 leden van de Eerste Kamer worden indirect gekozen door de leden van Provinciale Staten, de 'parlementen' van de twaalf Nederlandse provincies. Deze twaalf provincies omvatten bijna 500 gemeenten. Amsterdam is de hoofdstad, maar de regering zetelt in Den Haag.

Ten aanzien van de agrosector worden behalve door de rijksoverheid, de provincies en de gemeenten ook semi-overheidsfuncties vervuld door de zogenaamde publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties (PBO). Productschappen zoals het Hoofdproductschap Akkerbouw, het Productschap Tuinbouw, het Productschap Zuivel en de Productschappen Vee, Vlees en Eieren bestrijken zowel de primaire productie als de toelevering, handel en verwerking van de betreffende productgroep. De besturen van deze organisaties bestaan uit leden die zijn voorgedragen door representatieve werkgevers- en werknemersorganisaties.

Nederland is altijd een groot voorstander geweest van internationale samenwerking. Zo behoorde het land in de jaren vijftig tot de zes oprichters van de Europese Gemeenschappen, de voorlopers van de huidige Europese Unie, die sinds 1 januari 2007 27 lidstaten telt. Nederland is vanzelfsprekend lid van de Verenigde Naties en verder onder meer van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), het Internationale Monetaire Fonds (IMF) en de Wereld Handelsorganisatie (WTO).

Economie

Nederland kent een gemengde markteconomie. Zowel de private als de publieke sector vervullen hierin een belangrijke rol. De economie is sterk op het buitenland gericht. Nederland behoort tot de welvarendste landen van de wereld. Het is een handelsland bij uitstek en ook de financiële en zakelijke dienstverlening staan op een hoog peil. Het behoort met de Verenigde Staten en Frankrijk tot de drie belangrijkste exporteurs van agrarische producten. Nederland heeft een goede infrastructuur. De haven van Rotterdam behoort wat goederenoverslag betreft tot de top drie van grootste havens ter wereld. Daarmee is Nederland ook een belangrijk transitoland voor allerhande goederen.

Er is nauwelijks sprake van sociale onrust en de arbeidsproductiviteit is hoog. Mede hierdoor hebben veel internationale bedrijven zich in Nederland gevestigd. Het Bruto Binnenlands Product (BBP) nam tussen 2000 en 2005 toe van 418 naar bijna 506 miljard euro. Het volume-indexcijfer van het BBP bedroeg in 2005 104,1 (2000=100), tegenover 109,2 voor de EU-25 totaal. Hiermee blijft het volume-indexcijfer van Nederland enigszins achter bij dat van de EU-25 totaal. Voor 2006 en 2007 echter zal naar verwachting het BBP-volume toenemen met respectievelijk 2,75 en 3%, terwijl de groei van het BBP-volume voor de EU-25 totaal voor beide jaren 2,5% zal zijn.

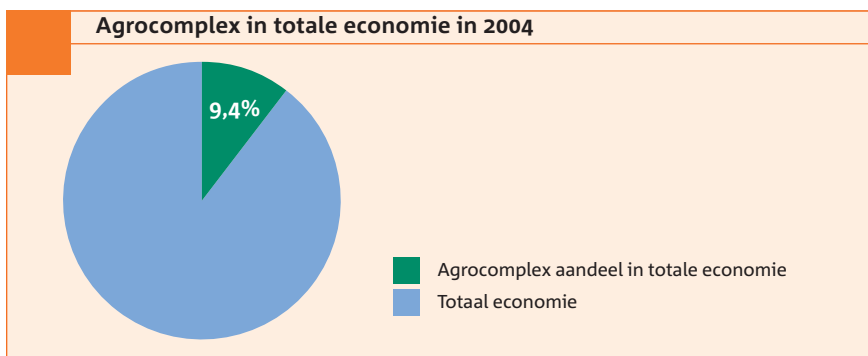
Enkele sociaal-economische kenmerken van Nederland	
Oppervlakte 2006	41.543 km ² , waarvan 33.783 km ² land
Inwoners per 1 januari 2006	16,3 miljoen
Beroepsbevolking (2005)	7,4 miljoen
Levensverwachting bij geboorte (2005)	mannen: 76,9 jaar vrouwen: 81,4 jaar
Bruto Binnenlands Product (2005)	506 miljard euro
Inkomen per hoofd (2005)	26.648 euro
Inflatie (2005)	1,7%
Werkloosheid (2005)	6,5 %

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)

Betekenis van de agrosector

De toegevoegde waarde van het totale Nederlandse agrocomplex had in 2004 een omvang van 40,4 miljard euro. Dat is 9,4% van het nationale totaal. De werkgelegenheid van het totale agrocomplex bedroeg in 2004 651.000 arbeidsjaren.

Het Nederlandse agrocomplex kan worden onderscheiden in een deel dat grondstoffen verwerkt die door de primaire land- en tuinbouw in Nederland zijn voortgebracht, waaronder zuivel en vlees, en een deel dat vooral buitenlandse grondstoffen verwerkt. Het eerste deel, het zogenaamde agrocomplex op basis van binnenlandse grondstoffen, omvat voor wat de toegevoegde waarde betreft ongeveer 5% van de Nederlandse economie. De betekenis voor de nationale werkgelegenheid is iets hoger, bijna 6% (zie tabel). Totaal bedroeg de werkgelegenheid van dit deel van het agrocomplex 382.000 arbeidsjaren, 41.000 arbeidsjaren minder dan in 2001, terwijl de toegevoegde waarde in 2004 21 miljard euro bedroeg, 1,1 miljard euro lager dan in 2001 (zie tabel). Met name de toegevoegde waarde van de primaire sector laat een aanzienlijke daling zien, terwijl ook de toegevoegde waarde in de distribuerende handel onder druk staat.

Bron: LEI

Kerncijfers van het Nederlandse agrocomplex, 2001 en 2004

	Toegevoegde waarde (mrd. euro)		Werkgelegenheid (1.000 arbeidsjaren)	
	2001	2004	2001	2004
	Agrocomplex ^(a)	40,5	40,4	714
<i>Aandeel in nationale totaal</i>	<i>9,4%</i>	<i>9,3%</i>	<i>11,1%</i>	<i>10,1%</i>
Hoveniers, agrarische dienst- verlening en bosbouw	3,6	3,8	71	64
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,9%</i>	<i>0,9%</i>	<i>1,1%</i>	<i>1,0 %</i>
Agrocomplex, gebaseerd op basis van buitenlandse agrarische grondstoffen:	14,8	15,6	220	205
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>3,4%</i>	<i>3,6%</i>	<i>3,4%</i>	<i>3,2</i>
Verwerking	6,5	7,1	75	72
Toelevering	4,1	4,3	70	66
Distributie	4,2	4,2	75	67
Agrocomplex, gebaseerd op basis van binnenlandse agrarische grondstoffen	22,1	21,0	423	382
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>5,1%</i>	<i>4,8%</i>	<i>6,6%</i>	<i>5,9%</i>
Primaire productie	7,9	6,9	186	176
Verwerking	3,3	3,4	53	45
Toelevering	7,9	8,4	130	122
Distributie	3,0	2,3	54	40

Bron: Agrarische input-outputmodel, CBS, bewerking LEI

Naast het deel van het agrocomplex dat waarde toevoegt in de primaire landbouw en door de verwerking van deze Nederlandse grondstoffen, worden ook geïmporteerde grondstoffen verwerkt. Belangrijke producten in dit verband zijn: grondstoffen voor veevoer, granen voor menselijke consumptie, oliehoudende zaden en producten als cacao, koffie en thee. De toegevoegde waarde van dit laatste deel van het complex steeg tussen 2001 en 2004 van 14,8 miljard euro naar 15,6 miljard euro. De werkgelegenheid in het buitenlandse grondstoffendeel van het complex daalde in dezelfde periode met 15.000 arbeidsjaren tot 205.000.

2 Agrarische handel

Ontwikkeling

Net als de Nederlandse economie als geheel heeft de agrarische sector een sterke internationale gerichtheid. Totaal werd in 2005 voor bijna 51 miljard euro aan agrarische producten uitgevoerd, dat is 18% van de totale Nederlandse export in dat jaar. De Nederlandse export van agrarische producten is vooral gericht op de EU. Nederland is ook een belangrijke importeur van agrarische producten. In 2005 ging het om een waarde van ruim 28 miljard euro, ofwel 11% van de totale Nederlandse invoer.

De wereldexport van agrarische producten had in 2004 een omvang van bijna 687 miljard US \$. Nederland is de tweede exporteur van agrarische producten ter wereld. De tien belangrijkste exportlanden van agrarische producten hadden hierin een aandeel van bijna 57%. Het aandeel van Nederland in de wereldexport van agrarische producten neemt toe. In 2004 werd 7,4% van de wereldexport van agrarische producten door Nederland gerealiseerd, tegenover 6,5% in 2000.

Werldexport agrarische producten (x mrd US \$)			
	2000	2003	2004
Totaal	504,8	633,2	686,5
Verenigde Staten	65,4	71,0	73,6
Nederland	33,0	46,2	50,7
Frankrijk	36,6	46,3	50,4
Duitsland	26,7	37,3	43,6
Canada	27,6	28,5	34,2
Brazilië	13,8	22,5	29,5
België	18,6	25,0	28,9
Spanje	16,3	25,1	28,0
Italië	16,2	22,2	25,3
China	16,4	22,1	24,0

Bron: ITC/WTO

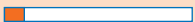

Samenstelling

De agrarische handel van Nederland kent een veelzijdige samenstelling. De productgroep sierteeltproducten en planten vormt het grootste onderdeel van de agrarische export. In 2005 had de export van deze producten een omvang van ruim 7,6 miljard euro. Dat is 15% van de totale agrarische export in dat jaar.

Vlees en zuivel zijn andere twee productgroepen van betekenis voor de Nederlandse agrarische export. In 2005 werd ter waarde van 5,6 miljard euro aan vlees en vleesproducten uitgevoerd en voor 4,3 miljard euro aan zuivelproducten. Naast export wordt er nog een aanzienlijke hoeveelheid aan agrarische producten ingevoerd. Het grootste aandeel hierin hebben de productgroepen vlees en zuivel.

Agrarische export EU-25, 2005 (inclusief intrahandel)			
	EU-25 (mrd Euro)	Aandeel NL mrd Euro)	NL-aandeel (%)
Totale agrarische producten waarvan:	271,6	50,8	 18,7
Vlees en vleesbereidingen	28,8	4,5	 15,6
Zuivelproducten en eieren	25,5	3,9	 15,3
Groenten en fruit	37,7	7,2	 19,2
Onbewerkte dierlijke en plantaardige grondstoffen niet eerder genoemd.	17,9	10,1	 56,4
Tabak en tabaksproducten	10,0	3,0	 30,1
Overige producten	151,8	22,0	 14,5

Bron: Eurostat

Agrarische import EU-25, 2005			
	EU 25 (mrd Euro)	Aandeel NL (mrd Euro)	NL-aandeel (%)
Totale agrarische producten waarvan:	282,9	28,2	 10,0
Vlees en vleesbereidingen	27,1	2,0	 7,6
Zuivelproducten en eieren	20,7	2,0	 9,6
Vis en visproducten	25,3	1,6	 6,3
Groenten en fruit	48,0	4,3	 8,9
Koffie, thee, cacao, e.d.	17,9	2,1	 11,7
Overige producten	143,9	16,3	 11,3

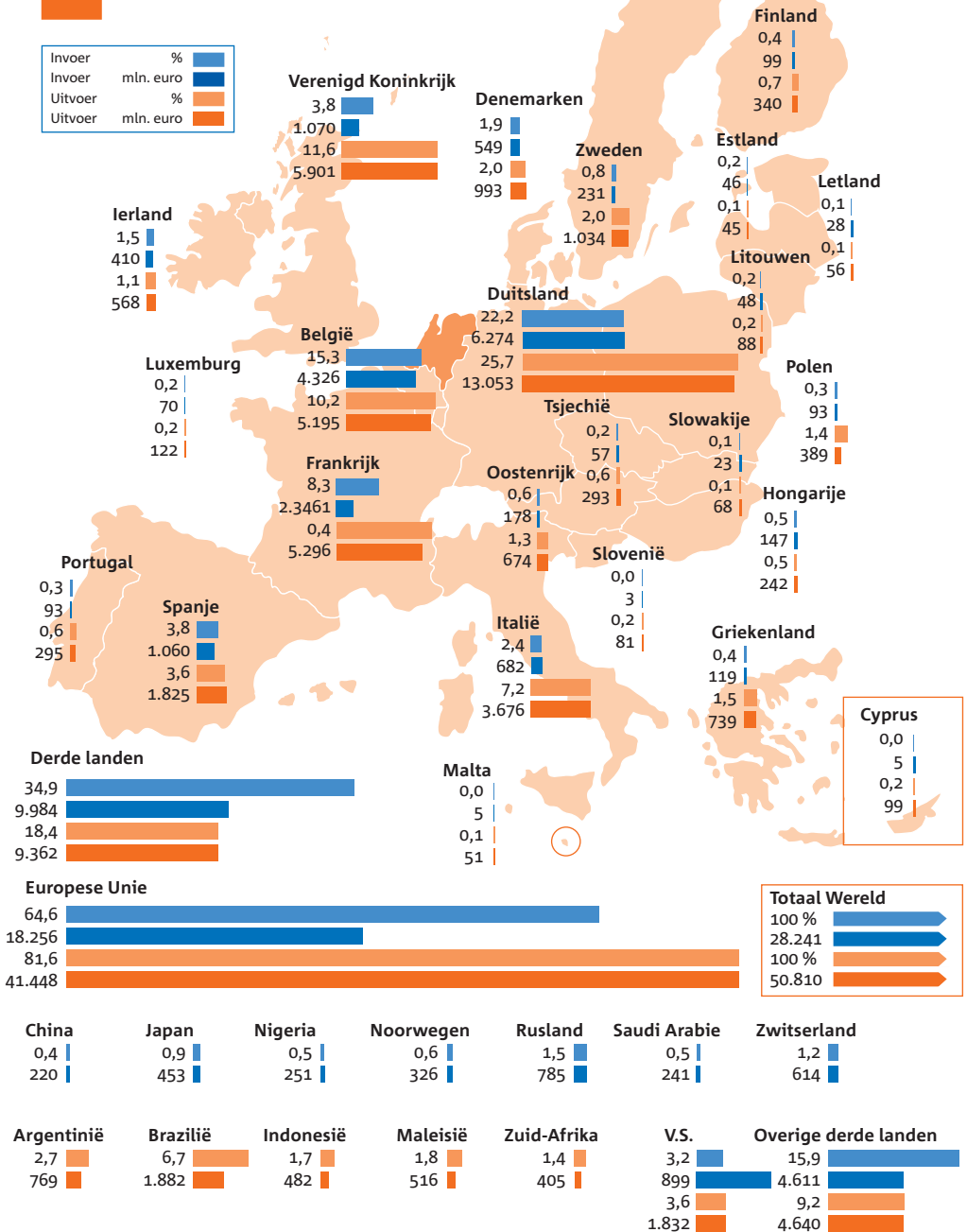
Bron: Eurostat

Handelspartners

De export van Nederland is voor meer dan 80% gericht op de EU. Duitsland is van oudsher de belangrijkste handelspartner van Nederland. In 2005 werd voor ruim 13 miljard euro aan agrarische producten naar dat land verscheept. Dat is meer dan een kwart van de totale export van agrarische producten in dat jaar.

De belangrijkste handelspartners zijn Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en België.

De Nederlandse in- en uitvoer agrarische producten, 2005

Nederlandse handel met EU-25 (in miljoenen euro)			
	2005		
	Import	Export	
Productgroep	Waarde	Waarde	Productgroep
Zuivel	2.221	3.254	Zuivel
Vlees	2.022	5.228	Vlees
Vis	885	1.753	Vis
Bereidingen van aardappelen, groenten en fruit	842	2.327	Bereidingen van aardappelen, groenten en fruit
Graanbereidingen, zetmeel	1.109	1.754	Graanbereidingen, zetmeel
Fruit, noten en specerijen	941	2.122	Fruit, noten en specerijen
Veevoerders	765	2.332	Veevoerders
Granen, zaden, peulvruchten, aardappelen	1.376	6.521	Sierteeltproducten en planten
Dranken	1.471	3.275	Tabak
Hout, kurk	935	2.942	Groenten
Diversen	5.659	9.941	Diversen
Totaal uit EU-25	18.256	41.449	Totaal naar EU-25

Bron: CBS en LEI

Nederlandse handel met derde landen (in miljoenen euro)

Productgroep	2005		Productgroep
	Import	Export	
Margarine, vetten, oliën	993	320	Margarine, vetten, oliën
Veevoeders	799	387	Veevoeders
Sierteeltproducten en planten	683	1.094	Sierteeltproducten en planten
Bereidingen van aardappelen, groenten en fruit	614	281	Bereidingen van aardappelen, groenten en fruit
Vis	443	461	Vis
Vlees	501	720	Graanbereidingen, zetmeel
Hout, kurk	459	1.307	Dranken
Fruit, noten en specerijen	1.707	1.051	Zuivel
Koffie, thee, cacao	1.261	836	Koffie, thee, cacao
Oliehoudende zaden	918	415	Groenten
Diversen	1.606	2.489	Diversen
Totaal uit derde landen	9.984	9.361	Totaal naar derde landen

Bron: CBS en LEI

3 Ontwikkelingen in de agrosector

Ontwikkeling land- en tuinbouwbedrijven

De Nederlandse land- en tuinbouw heeft zich de afgelopen decennia gekenmerkt door expansie, intensivering, productiviteitsstijging en bedrijfsvergroting. Het aantal land- en tuinbouwbedrijven daalde de afgelopen tien jaar met bijna een derde tot 81.830 in 2005. De grootste groepen vormen de 21.334 bedrijven met melkvee en de 18.666 bedrijven met overige graasdieren, waaronder vleeskoeien, schapen en geiten. Het aantal gespecialiseerde akkerbouwbedrijven, die vooral granen, suikerbieten en aardappelen produceren, bedroeg 12.369. De intensieve veehouderij (varkens of pluimvee) telt 7.175 bedrijven en de opengronds- en glastuinbouw 15.031. Daarnaast zijn er nog 7.253 bedrijven die verschillende productietakken combineren.

De daling van het aantal bedrijven ging de laatste jaren sneller dan in de jaren negentig. Het aantal megabedrijven in de land- en tuinbouw neemt echter wel toe. Tussen 1994 en 2004 is het aantal zelfs verdrievoudigd. Een megabedrijf komt in dit verband overeen met 320 melkkoeien, 12.500 mestvarkens, 160.000 legkippen, 340 ha akkerbouw of 3,5 ha glastuinbouw. Een megabedrijf was in 2004 bijna zesmaal groter dan het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf. Nederland telde in 2004 circa 1.350 van dergelijke grote bedrijven. Deze hebben 17% van de productiecapaciteit in handen, tegen 5% tien jaar geleden. Megabedrijven komen het meest voor in de glastuinbouw.

Intensieve veehouderij: aantal bedrijven en dieren, 2005

Bedrijven met:	Aantal bedrijven 	Aantal dieren 	Aantal dieren per bedrijf
- Varkens	9.690	11.312.000	1.167
- Pluimvee	3.224	95.467.000	29.611
- Vleeskalveren	3.329	829.000	249

Bron: CBS

Grondgebonden veehouderij: aantal bedrijven en dieren, 2005

Bedrijven met:

- Melkkoeien
- Vleesstieren en ander rundvee
- Schapen
- Geiten

Aantal bedrijven

23.530
8.100
13.710
4.558

Aantal dieren

1.433.000
1.537.000
1.363.000
292.000

Aantal dieren per bedrijf

61
190
99
64

Bron: CBS

Glastuinbouwbedrijven en champignonteeltbedrijven naar type, 2005

Glastuinbouwbedrijven:

- Glasgroenten
- Snijbloemen
- Potplanten
- Champignonteeltbedrijven

Aantal bedrijven

1.890
2.600
1.280
299

Oppervlakte

3.402 hectare glas
3.640 hectare glas
1.536 hectare glas
770.000 m²

Oppervlakte per bedrijf

1,8 hectare glas
1,4 hectare glas
1,2 hectare glas
2.575 m²

Bron: CBS

Opengrondstuinbouwbedrijven naar type, 2005

Opengrondstuinbouw:

- Opengrondsgroenten (excl. uien)
- Fruit
- Bloembollen
- Boomkwekerij

Aantal bedrijven

5.650
1.800
1.060
4.150

Oppervlakte (ha)

41.800
17.074
23.000
14.780

Oppervlakte per bedrijf (ha)

7
9
21
4

Bron: CBS

Bedrijven met akkerbouwgewassen, 2005

Bedrijven met akkerbouwgewassen:	Aantal bedrijven 	Oppervlakte (ha)	Oppervlakte per bedrijf (ha)
- Granen	16.199	195.614	12
- Poot aardappelen	2.354	39.200	17
- Consumptie aardappelen	8.643	105.092	12
- Zetmeel aardappelen	2.050	50.692	25
- Suikerbieten	13.167	91.313	7
- Zaaiuien	2.831	16.778	6
- Snijmaïs	27.934	235.088	8

Bron: CBS

Cultuurgrond

De totale oppervlakte van Nederland bedraagt ruim 3,7 miljoen hectare. Bijna 52% hiervan is cultuurgrond, ofwel ruim 1,9 miljoen hectare. Hiermee bedraagt het aandeel van Nederland in de totale hoeveelheid cultuurgrond van de EU-25 1,2%. Van de cultuurgrond in Nederland wordt 58% aangewend voor de teelt van akker- en tuinbouwgewassen. Bijna 40% is blijvend grasland en circa twee procent bestaat uit blijvende gewassen.

Productiewaarde

De productiewaarde van de land- en tuinbouw in Nederland had in 2005 een omvang van 18,6 miljard euro. Hiervan had 10,2 miljard euro betrekking op akker- en tuinbouwgewassen en 8,4 miljard euro op veehouderij en veehouderijproducten. Binnen de sector akkerbouw en tuinbouwgewassen hebben bloemen en planten (sierteelt) met 51% veruit het grootste aandeel. Binnen de sector veehouderij en veehouderijproducten is het belang van de melk met een aandeel van 43% het grootst. De productiewaarde van de land- en tuinbouw maakt in Nederland 1,7% uit van het Bruto Nationaal Product. Dat is iets hoger dan het gemiddelde van de EU-25, dat 1,6% bedraagt.

Productiewaarde land- en tuinbouw, 1995 en 2005 (x mln euro)

	1995	2005
Bedrijven met akkerbouwgewassen:		
Totale productiewaarde	19.732	18.583
waarvan:		
Akkerbouw- en tuinbouwgewassen	9.037	10.172
- Granen	239	214
- Aardappelen	828	718
- Suikerbieten	331	271
- Industriële gewassen	3	41
- Veevoedergewassen	641	561
- Groenten (vers)	1.886	1.912
- Fruit (vers)	312	464
- Bloemen en planten	4.010	5.157
- Overige akkerbouw- en tuinbouwgewassen	757	834
Veehouderij en veehouderijproducten	9.346	8.411
- Rundvee	1.638	1.435
- Varkens	2.806	2.229
- Paarden	15	32
- Schapen en geiten	101	197
- Pluimvee	644	559
- Andere dieren	11	14
- Melk	3.710	3.625
- Eieren	360	253
- Andere dierproducten	61	67

Biologische landbouw

De ontwikkeling van de biologische landbouw in Nederland heeft te maken met een vertraagde groei. In 2005 bedroeg het aandeel van het areaal biologische landbouw in het totale areaal cultuurgrond 2,5%, evenveel als in 2004 maar iets meer dan in 2003. Het areaal biologische gewassen bedroeg eind 2005 48.765 ha, 1,3% meer dan in 2004. Het aantal gecertificeerde land- en tuinbouwbedrijven bedroeg eind 2005 1.377, nagenoeg evenveel als in 2004.

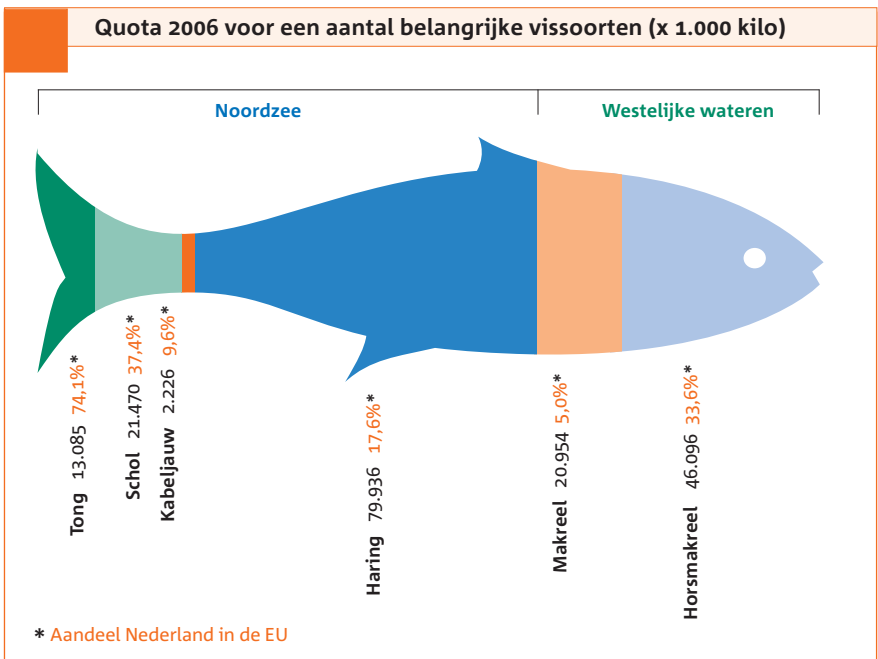
Het merendeel (31.243 hectare) van het areaal biologische gewassen beslaat gras en voedergrassen ten behoeve van de graasdierenveehouderij. Aardappelen, groenten en fruit worden geteeld op 6.381 hectare en granen op 5.306 hectare. Daarnaast is er nog 5.835 hectare braakland, natuurbeheer en sierteelt.

Binnen de Europese Unie neemt Nederland wat betreft het areaal biologische landbouwgewassen met een aandeel van 2,5% een middenpositie in. Het gemiddelde voor de EU bedraagt circa 3,6%. Italië heeft binnen de EU met 954.361 hectare het grootste areaal biologische land- en tuinbouwgewassen, hetgeen overeenkomt met 6,2% van het totaal aantal hectare cultuurgrond in dat land.

Relatief gezien heeft Oostenrijk met een aandeel van 13,5% het grootste aandeel. Een groot deel van de biologische producten dat Nederland voortbrengt wordt geëxporteerd. Van de biologische vollegrondsgroenten wordt zelfs 65% van de productie uitgevoerd, vooral naar het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. De export van biologische aardappelen bedroeg in 2005 2.000 ton. Het Verenigd Koninkrijk, Italië en Duitsland waren de belangrijkste afnemers. Daarnaast importeerde Nederland 2.500 ton biologische aardappelen om aan de vraag naar de Nederlandse consument te voldoen. Dit betreffen vooral vroege aardappelen, afkomstig uit Italië, Duitsland en Israël.

Visserij

De Nederlandse visserij staat de laatste jaren sterk in de belangstelling, ook bij non-gouvernementele organisaties, die hen beschuldigen van overbevissing en verstoring van het ecosysteem. Het vaststellen van de jaarlijks te vangen hoeveelheden vis (Total Allowance Catch-TAC) is een taak voor de Europese Visserijraad. Deze bepaalt uiteindelijk welke hoeveelheden vis elke lidstaat van de EU mag vangen, na advies te hebben ingewonnen bij de ICES, de Internationale Raad voor het Onderzoek der Zee. Terwijl de bijdrage van de visserij aan het binnenlands product beperkt is, heeft Nederland de meest efficiënte visserijvloot van Europa en wellicht van de wereld. Het merendeel van de Europese vangstquota voor tong mag door Nederlandse vissers worden opgevisst, terwijl ook een substantieel deel van de TAC voor schol aan Nederlandse vissers is toegewezen.

Bron: Ministerie van LNV

Eind 2004 telde de Nederlandse vissersvloot 473 vissersschepen, met totaal 2.440 opvarenden. De schepen zijn in een aantal categorieën in te delen, afhankelijk van de soort van visserij die beoefend wordt. Met 367 schepen en 1.570 bemanningsleden is de kottervisserij de belangrijkste tak.

Het deel van de Nederlandse vloot die behoort tot de grote zeevisserij omvat 17 grote diepvriestrawlers tot ruim 140 meter lengte. Deze schepen worden door een rederij geëxploiteerd voor het vissen op pelagische soorten als haring, makreel, hor-smakreel en blauwe wijting in zowel Europese als Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse wateren. De Europese Commissie onderhandelt ook met Afrikaanse landen, waaronder Mauritanië, over de te vangen hoeveelheden vis in hun wateren.

Op de diepvriestrawlers vonden in 2004 circa 615 bemanningsleden emplooi. Naast de kottervisserij en de grote zeevisserij kent Nederland ook nog een mosselcultuur en een oestervisserij. De twee laatstgenoemde sectoren omvatten circa 90 schepen waarop 260 mensen werk vinden.

Kenmerken van de Nederlandse vissersvloot, 2004			
	Aantal schepen 	Bemanning 	Opbrengst (x miljoen euro)
Kotters	367	1.568	245
Grote zeevisserij	17	613	131
Mosselcultuur	69	208	60
Overige kustvisserij	20	50	5
Totaal zee- en kustvisserij	473	2.439	441

Bron: LEI

Voedings- en genotmiddelenindustrie

De voedings- en genotmiddelenindustrie is de grootste bedrijfsklasse van de bedrijfstak industrie. De totale voedings- en genotmiddelenindustrie telt ongeveer 4.500 bedrijven, die werkgelegenheid bieden aan circa 144.000 personen. Ongeveer tweederde is werkzaam in bedrijven met 100 en meer werknemers. In 2004 omvatte de voedings- en genotmiddelenindustrie 220 van dergelijke grote bedrijven, die in dat jaar een gezamenlijke omzet behaalden van 41,9 miljard euro. De Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie is sterk op het buitenland gericht. Bijna de helft van de omzet wordt dan ook in het buitenland gerealiseerd, waarvan driekwart in de EU-lidstaten.

De Nederlandse verwerkende industrie bestaat uit een scala van bedrijven die zich bezighouden met de productie en afzet van voedings- en genotmiddelen. Veel bedrijven zijn onderdeel van een multinational. De grotere bedrijven zijn vooral leidend waar het investeringen in het buitenland betreft. De Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie investeerde in 2004 voor 27,4 miljard euro in het buitenland, waarvan 16,5 miljard euro buiten de EU. Daarnaast investeerden buitenlandse ondernemingen in 2004 voor bijna 29 miljard euro in Nederlandse voedingsmiddelenbedrijven. Het betrof voor een groot deel ondernemingen uit de Verenigde Staten die in 2004 voor 15,4 miljard euro in Nederland investeerden (De Nederlandsche Bank, 2006).

Multinationale ondernemingen

Nederland huisvest meerdere grote multinationale ondernemingen, waarvan een aantal op diverse continenten actief is. Daar nemen zij met hun producten veelal vooraanstaande posities in al dan niet door samenwerking met partners over de grens. De tien grootste Nederlandse voedingsmiddelenconcerns behaalden in 2005 een wereldomzet van ruim 75 miljard euro

Kengetallen van de voedings- en genotmiddelenindustrie in Nederland, 2004

	Bedrijven met > 100 werknemers 	Aantal werknemers (x 1.000) 	Omzet (mln. euro)
Slachterijen en vleesverwerkende industrie	55	16,9	5.161
Slachterijen (excl. pluimvee-)	15	5,2	2.643
Pluimveeslachterijen	10	3,0	701
Vleesverwerking	25	8,8	1.818
Visverwerkende industrie	5	*	*
Groente- en fruitverwerkende industrie	25	9,1	2.782
Oliën en vettenindustrie	5	2,2	4.780
Meelindustrie	5	*	*
Zuivelindustrie	10	10,9	5.534
Diervoederindustrie	15	5,1	2.951
Brood-, banket-, biscuitfabrieken e.d.	40	10,8	1.610
Cacao-, chocolade- en suikerwerkindustrie	10	5,0	2.981
Drankenindustrie	10	8,0	3.734
Overige voedings- en genotmiddelenindustrie	40	*	*
Totaal voedings- en genotmiddelenindustrie	220	89,7	41.860
Totale industrie	1.355	454,9	168.259
Aandeel (%) van V&G-industrie in totale industrie	16,5	19,7	24,9

Bron: CBS

* = geen data

Ranglijst van de 10 grootste Nederlandse voedingsmiddelenconcerns, 2005			
	Wereldomzet (mln. euro)	Totaal aantal werknemers	Productgroep(en)
1. Unilever	39.672	206.000	Voedings- en genotmiddelen
2. Heineken	10.796	64.305	Bier
3. Sovion	6.285	14.000	Vlees
4. Friesland Foods	4.419	16.438	Zuivel
5. Campina	3.569	6.811	Zuivel
6. Nutreco	3.002	6.993	Diervoeders, pluimveevlees
7. CSM	2.618	8.458	Suiker, bakkerij-ingrediënten en melkzuur
8. Numico	1.988	14.000	Babyvoeding en klinische voeding
9. Wessanen	1.877	7.349	Natuurvoeding en snacks
10. Provimi	1.585	8.000	Diervoeders

Kenmerken van een aantal grote multinationale ondernemingen

Unilever behoort met het Zwitserse Nestlé tot de belangrijkste voedingsmiddelenproducenten in de wereld. Naast voedingsmiddelen produceert Unilever ook producten voor huishoudelijke en persoonlijke verzorging. In 2005 werd door deze multinational een totale wereldomzet behaald van bijna 40 miljard euro, waarvan ruim 23 miljard euro betrekking had op voedings- en genotmiddelen. Het concern is operationeel in circa 100 landen en heeft over de gehele wereld 206.000 werknemers in dienst, waarvan 50.000 in Europa en circa 80.000 in Azië en de Pacific.

Heineken is met een productie van bijna 120 miljoen hectoliter bier in 2005 de belangrijkste brouwer in West-Europa en op drie na grootste in de wereld. Het bekleedt in veel landen een nummer één positie. In Nederland heeft Heineken een marktaandeel van 50%.

De coöperatieve zuivelconcerns Friesland Foods en Campina verwerken in Nederland circa 80% van de melkplas. Het zijn toonaangevende zuivelondernemingen, zowel binnen als buiten Europa.

Het vleesbedrijf Sovion heeft door overnames in Nederland en Duitsland in relatief korte tijd de omzet zien vertienvoudigen. Het behoort tot de top van varkensvleesbedrijven in Europa.

Nutreco is een diervoederproducent van betekenis. Met een productie van 5,7 miljoen ton op jaarbasis is Nutreco de op vijf na grootste diervoederproducent in de wereld.

Groothandel en agrologistiek

Nederland heeft van oudsher door zijn ligging voor import van overzee en export naar het Europese achterland, een coördinerende functie opgebouwd in de handelsstromen van landbouwproducten en voedingsmiddelen. Zo is Rotterdam bijvoorbeeld de grootste invoerhaven voor groente, fruit en plantaardige oliën in de EU en is Amsterdam de belangrijkste aanvoer- en opslaghaven van cacao bonen in de wereld. Nederland heeft ongeveer een aandeel van 30% in de wereldproductie van cacao poeder en cacao boter en is daarmee wereldmarktleider. Bovendien ligt ongeveer 60% van de wereldvoorraad aan cacao bonen opgeslagen in Amsterdamse pakhuizen.

Tegelijkertijd hebben land- en tuinbouw en voedingsmiddelenindustrie (agrosector) in eigen land zich sterk ontwikkeld. Door die combinatie van handel en eigen productie heeft de Nederlandse groothandel in agroproducten zich sterk kunnen ontplooiën

Kengetallen van de groothandel in agroproducten, 2003			
	Aantal bedrijven 	Werkzame personen 	Omzet (mln. euro)
Groothandel in landbouwproducten en levende dieren	4.880	37.500	22.050
<i>Waarvan:</i>			
- Granen, zaden en veevoer	1.170	10.200	9.653
- Bloemen en planten	2345	22.900	8.485
- Dieren, huiden, leder, ruwe tabak	1.365	4.400	3.912
Groothandel in voedings- en genotmiddelen	6.580	78.500	48.246
<i>Waarvan:</i>			
- Aardappelen, groenten, fruit	1.160	15.300	9.931
- Voedingsmiddelen, algemeen assortiment	1.130	18.700	11.947
- Overige Voedings- en genotmiddelen	4.290	44.500	26.368

In 2003 bood de groothandel aan 116.000 mensen werk. De bijna 11.500 groothandelsbedrijven genereerden in dat jaar een omzet van ruim 70 miljard euro, waarvan een derde, ofwel 23,5 miljard euro werd behaald in het buitenland.

De groothandel kon zich mede ontplooiën door een efficiënte transportsector en een adequate fysieke infrastructuur met zeehavens, luchthavens, binnenwateren en wegen. Het overgrote deel van de agroproducten - van bijvoorbeeld veevoederfabriek naar boerderij, van boerderij/tuinderij naar veiling, handel of verwerker en daarvandaan naar afnemers in binnen- en buitenland - wordt over de weg vervoerd. Zo vervoert één op de drie vrachtauto's agroproducten.

De binnenvaart verzorgt een deel van de aanvoer van grondstoffen en halffabrikaten naar fabrieken en in sommige gevallen ook de afvoer van eindproducten. Met de forse toename van het wegverkeer zijn er diverse knelpunten in de bereikbaarheid van productie-, distributie- en detailhandelslocaties. Bedrijfsleven en overheid entameren al dan niet gezamenlijk initiatieven om knelpunten weg te nemen, bijvoorbeeld door bevordering van intermodaal vervoer en verdere clustering van productie- en distributieactiviteiten.

Detailhandel en horeca (foodservice)

De Nederlandse consument besteedde in 2004 14,3% van zijn inkomen aan voedings- en genotmiddelen. De uitgaven aan voedings- en genotmiddelen hadden in dat jaar een omvang van 33,5 miljard euro. Hiervan werd 28 miljard euro uitgegeven in de detailhandel. Dat is gemiddeld 3.900 euro per huishouden. Het merendeel, bijna 23 miljard euro, wordt besteed in de bijna 5.600 supermarkten die Nederland rijk is. Van de 23 miljard euro heeft 15 miljard euro betrekking op voedingsmiddelen en bijna 8 miljard euro op genotmiddelen. Daarnaast geeft de consument in de supermarkten voor 3,6 miljard euro uit aan non-food. Dit betreft vooral drogisterijartikelen, papierwaren en was- en reinigingsmiddelen.

De supermarkten zijn grotendeels in handen van een relatief klein aantal supermarktketens. Albert Heijn is in Nederland de grootste supermarktformule met een marktaandeel van circa 27%. Het bezit ongeveer 675 winkels die in 2005 een omzet behaalden van 6,4 miljard euro. Albert Heijn is eigendom van Ahold, de op drie na grootste supermarktketen in de wereld. Groothandel Schuitema, dat de winkelformule C1000 exploiteert, heeft een marktaandeel van bijna 15% en Laurus met de formule Super De Boer circa 8%.

De Nederlandse consument besteedt jaarlijks voor een aanzienlijk bedrag aan voedings- en genotmiddelen in de horeca en catering, het zogenoemde buitenhuishoudelijk verbruik. In 2004 ging het om 10,5 miljard euro. In 2005 waren er ruim 46.000 outlets, zoals cafés en bars, restaurants, fastfoodrestaurants en gecaterde bedrijfsrestaurants. De sector biedt werkgelegenheid aan 120.000 personen.

De totale buitenshuisconsumptie zal naar verwachting verder stijgen. Hierop van invloed is het aantal eenpersoonshuishoudens, dat verder zal toenemen, evenals het aantal werkende vrouwen. Ook het aantal 55-plussers groeit, terwijl anderzijds er een toenemende groep mensen is die over minder vrije tijd beschikt. Dit gegeven, en het feit dat mensen steeds mobieler worden, heeft een gunstig effect op de consumptie buitenshuis.

Kengetallen van de detailhandel in voedings- en genotmiddelen in Nederland, 2004

	Aantal winkels 	Aantal werknemers 	omzet (mln. euro)
Supermarkten	5.593	100.978	22.899
Totaal Speciaalzaken:	14.447	*	*
Waarvan:			
Groentezaken	1.446	2.667	483
Slagerijen	2.811	8.731	1.200
Poeliers	294	993	86
Viswinkels	582	1.263	195
Snoep- en chocolateriezaken	596	1.000	73
Slijterijen	2.338	2.631	991
Tabaks- en gemakzaken	1.174	1.713	738
Kaashandel	500	1.087	178
Brood- en banketzaken	4.267	*	*
Natuurvoedingswinkels en			
Reformzaken	439	960	179

Bron: CBS

* = geen data

Biologisch

In 2005 kocht de Nederlandse consument voor ruim 467 miljoen euro aan biologische producten. Voor de versgroepen (aardappelen, groenten, fruit) bedraagt het aandeel biologische producten 3%. Voor totaal biologische producten, dus inclusief kruidenierswaren, komt dit uit op 2%. Bijna de helft (49%) van de biologische producten wordt gekocht in de supermarkten. De consument koopt daar vooral biologische melk, aardappelen en yoghurt. Het natuurvoedingskanaal heeft een aandeel van bijna 39% in de afzet van biologische voedingsmiddelen. Het natuurvoedingskanaal omvat onder andere natuurvoedingswinkels, reformwinkels en biologische slagerijen. Via de horeca, boerderijwinkels, boerenmarkten en speciaalzaken wordt 12% van de biologische producten verkocht, waarbij steeds meer consumenten biologische voedingsmiddelen via internet kopen.

4 Onderzoek en onderwijs

Onderzoek en onderwijs

De agrosector is van wezenlijke betekenis voor de Nederlandse economie en cultuur. Kennis was en is daarbij steeds een van de middelen om de noodzakelijke vernieuwing binnen de sector te stimuleren. Om de Nederlandse agrosector ook in de toekomst succesvol en concurrerend te laten opereren is een adequate kennisinfrastructuur ontwikkeld, die continu wordt vernieuwd. Het centrum van de kennisontwikkeling is Wageningen Universiteit en Researchcentrum, kortweg Wageningen UR. Hier vindt het leeuwendeel van het fundamenteel en toegepast onderzoek plaats. In Wageningen is ook het Wageningen Centre for Food Sciences (WCFS) gevestigd, een publiek-private samenwerking tussen overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven.

Een aantal agrofoodbedrijven hebben hun onderzoeksactiviteiten rondom Wageningen geconcentreerd. Maar er vindt ook buiten Wageningen relevant onderzoek en onderwijs plaats, bijvoorbeeld op de Universiteit Maastricht (het Nutrition and Toxicology Research Institute Maastricht), de Rijksuniversiteit Groningen, de Universiteit Leiden, de Erasmus Universiteit Rotterdam (consumentenwetenschappen) en op de Technische Universiteiten van Eindhoven en Delft. Andere onderzoeksinstellingen op het gebied van voeding en agrosector zijn onder andere TNO Voeding in Zeist, RIVM in Bilthoven en NIZO Food Research in Ede.

Voor de komende jaren wordt een ontwikkeling verwacht naar meer innovatieve voedselproducten, zoals functional foods (voedingsmiddelen met toegevoegde, gezondheidsbevorderende waarde). Nederland heeft een goede kennisinfrastructuur op gebied van functionele voeding en nutraceuticals. Een voorbeeld is het WCFS, dat deel uitmaakt van nationale en internationale netwerken, zoals het Kluyver Centre for Genomics of Industrial Fermentation en het Innovative Cluster Nutrigenomics.

Daarnaast blijft de problematiek van markttoegang van ontwikkelingslanden naar de Europese Unie onderwerp van het onderzoek.

**Raad van Toezicht
Raad van Bestuur**

Agrotechnology & Food Sciences Group	Animal Science Group	Environment Sciences Group	Plant Sciences Group	Social Sciences Group	Hogeschool Van Hall Larenstein	Wageningen International
Agrotechnologie & Voedingswetenschappen	Dierwetenschappen	Omgevingswetenschappen	Plantenwetenschap	Maatschappijwetenschappen	Van Hall Larenstein	Wageningen Business School
WAGENINGEN UNIVERSITEIT						Wageningen Business Generator
GESPECIALISEERDE ONDERZOEKINSTITUTEN						Wettelijke onderzoekstaken (WOT)
Restaurant van de Toekomst	Infectieziekten	Alterra	Plant Research International	LEI		CIDC-Lelystad
Food Technology Centre	Veehouderij Producten		Praktijkonderzoek Plant en Omgeving			RIKILT
Quality in chains						4 wettelijke onderzoeksprogramma's
Biobased products						

5 Overheidsbeleid

In de toekomstvisie *'Kiezen voor landbouw'* benadrukt de Nederlandse overheid dat zij vertrouwen heeft in de toekomst van de agrosector en dat ondernemerschap hierin de bepalende factor is. De Nederlandse overheid heeft een agrosector voor ogen die een belangrijke drager is van de economie en van de leefbaarheid van het platteland. Duurzame ontwikkeling is richtsnoer bij het te voeren beleid, waarbij voortdurend moet worden gezocht naar een goede balans tussen de drie dimensies van het begrip maatschappelijk verantwoord ondernemen: people, planet en profit. Het ministerie van LNV heeft op zijn beleidsterreinen te maken met ingrijpende maatschappelijke veranderingen. Voorbeelden daarvan zijn de toegenomen aandacht voor voedsel en voedselveiligheid, milieu- en welzijnsproblemen, het gebruik van de groene ruimte en de gewijzigde opvattingen over de rol en betekenis van de landbouw in de samenleving. Deze ontwikkelingen nopen in verschillende sectoren en ketens (de intensieve veehouderij, de glastuinbouw en de melkveehouderij) tot soms ingrijpende aanpassingen. De overheid stimuleert de benodigde veranderingen, maar vraagt sectoren om zelf hun verantwoordelijkheid te nemen.

*< Het Binnenhof, waar het Nederlandse
regeringscentrum gevestigd is*

Speerpunten voor het overheidsbeleid voor de agrosector

Vitale, duurzame land- en tuinbouw: een agrosector die voldoet aan maatschappelijke randvoorwaarden en eisen, een gevarieerd en divers karakter heeft, meerdere functies vervult, daardoor bijdraagt aan de ruimtelijke kwaliteit van ons land en internationaal concurrerend is;

Voedselkwaliteit: voedsel dat goed, gezond en veilig is, waarvan de kwaliteit gegarandeerd is, dat tegemoetkomt aan de uiteenlopende eisen van de consument en het resultaat is van goed functionerende ketens van bedrijven. Twee belangrijke speerpunten zijn (1) vergroten van transparantie in de internationale (voedsel)ketens en (2) innovatie stimuleren met betrekking tot voedselkwaliteit;

Kennis en innovatie: ontwikkeling van een kennisinfrastructuur die bijdraagt aan het benutten van kansen, o.a. via innovaties. De overheid heeft daartoe bijvoorbeeld een Innovatieplatform ingesteld en extra middelen voor kennis en innovatie ter beschikking gesteld;

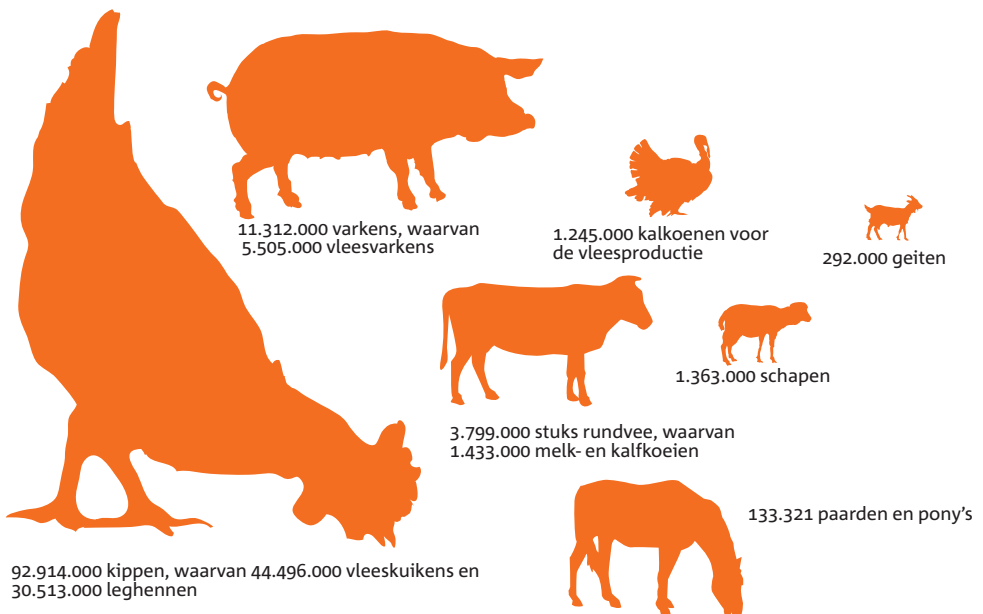
Oog voor de internationale context: op orde brengen van randvoorwaarden voor internationale handel, versterken van kennis- en innovatievermogen, terugdringen van informele transactiekosten en bevorderen van duurzame ontwikkeling. Nederland ondersteunt de liberalisering van de wereldhandel en de hervorming van het EU-landbouwbeleid;

Agrospecifiek ondernemersklimaat: de overheidsinzet voor minder regels, oplossen van knelpunten en eenvoudiger beleid zal zijn uitwerking krijgen in harmoniseren van normen en eisen, verbeteren van logistieke processen bij in- en uitvoer, het één loket-principe en het oplossen van agrologistieke knelpunten.

6 Meer interessante feiten over Nederland

- Minder dan 3,5% van de Nederlandse beroepsbevolking is werkzaam in de landbouw
- Een kwart van Nederland ligt onder de zeespiegel
- Nederland beslaat 0,008% van het totale wereldoppervlak
- Nederland is één van de stichters van de EU en één van de motoren achter het formuleren van een Europees voedselveiligheidsbeleid
- Nederland behoort tot de top drie van grootste exporteurs van landbouwproducten.
- Nederland is het internationaal handelscentrum voor sierteelt.
- In 1887 werd in Nederland de eerste tuinbouwveiling ter wereld geopend.
- Nederland is de grootste leverancier van aardappelen en aardappelproducten op de Europese markt.
- In 2005 bedroeg de gemiddelde melkproductie van een Zwartbont koe 9.257 kilo, met 4,39% vet en 4,42% eiwit.
- In 2005 bestond de Nederlandse veestapel uit:

Websites

Overheden

Centraal Bureau voor de Statistiek	www.cbs.nl
De Nederlandsche Bank	www.dnb.nl
Europese Unie	www.europa.eu.int
Ministerie van Buitenlandse Zaken	www.minbuza.nl
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	www.minlnv.nl

Onderzoek

A&F	www.agrotechnologyandfood.wur.nl/nl
Erasmus Universiteit Rotterdam	www.eur.nl
Innovative Cluster Nutrigenomics	www.genomics.nl
Landbouw-Economisch Instituut	www.lei.nl
Nutrition and Toxicology Research Institute Maastricht (NUTRIM)	www.nutrim.unimaas.nl
Kluyver Centre for Genomics of Industrial Fermentation	www.kluyvercentre.nl
NIZO Food Research	www.nizo.com
Rijksuniversiteit Groningen	www.rug.nl
Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu	www.rivm.nl
RIKILT-Institute of Food Safety	www.rikilt.wageningen-ur.nl
Technische Universiteit Delft	www.tudelft.nl
Technische Universiteit Eindhoven	w3.tm.tue.nl
TNO-voeding	www.voeding.tno.nl
Universiteit Leiden	www.leidenuniv.nl
Voedsel- en Waren Autoriteit	www.vwa.nl
Wageningen Centre for Foods Sciences	www.wcfs.nl
Wageningen-UR	www.wageningen-ur.nl

Collectief bedrijfsleven

Hoofdproductschap Akkerbouw	www.hpa.nl
Productschap Dranken	www.productschapdranken.nl
Product Boards for Livestock, Meat and Eggs	bedrijfsnet.pve.agro.nl
Product Board for Margarine, Fats and Oils	www.mvo.nl
Productschap Tuinbouw	www.tuinbouw.nl
Productschap Vis	www.pvis.nl
Productschap Zuivel	www.prodzuivel.nl

Promotie

Agency for International Business and Cooperation (EVD)	www.hollandtrade.com
Agriculturefromholland	www.agriculturefromholland.com
Biologica	www.biologica.nl
Centre for the Promotion of Imports from developing countries (CBI)	www.cbi.nl
FoodfromHolland	www.FoodfromHolland.nl
Internationaal Bloembollencentrum	www.bloembollencentrum.nl
Netherlands Foreign investment agency	www.nfia.nl
Plantum	www.plantum.nl/english/indexengl.htm
Port of Rotterdam	www.portofrotterdam.com

Colofon

Uitgave Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Redactie Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit
Directie Industrie en Handel

Tekst Landbouw-Economisch Instituut (LEI)

Vormgeving Trossen Los^o grafische communicatie

Fotografie Benelux Press

Productie IFA Bedrijfsuitgeverij

Meer Informatie?

Infotiek, tel, (070) 378 4062

Internet: www.minlnv.nl/international

Januari 2007